

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИБОРУ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто проблематику оцінювання рівня ефективності інноваційної активності вітчизняних підприємств харчової промисловості. Визначено ознаки вибору показників ефективності інноваційної активності у існуючих наукових доробках. Окреслено проблемність основних підходів до узгодження переліку показників за рівнем об'єктивності та рівнем охоплення. Запропоновано авторський підхід до формування системи показників оцінювання ефективності інноваційної активності.

The problems of evaluation of the effectiveness of innovative activity of domestic food industry were considered. Features of the choice of performance indicators of innovative activity in the existing scientific heritage were defined. It was outlined the main problematic approaches, which is the consistency of the list of indicators in terms of objectivity and level of coverage. The conceptual approaches to the formation of the author's assessment of the effectiveness of the system of indicators of innovative activity were proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Харчова промисловість є стратегічною галуззю держави, оскільки формує її продовольчу та економічну безпеку. Сьогодні, коли вітчизняні харчопереробні підприємства зазнають впливу всесвітніх глобалізаційних процесів, а також процесів ринкової трансформації, що підсилюється наслідками економічної кризи, умови функціонування на висококонкурентному ринку ускладнюються. Постійне та систематичне використання інновацій у звичній діяльності дозволить отримати учасникам ринку стійкі конкурентні переваги для випереджаючого зростання, що є підґрунтям необхідності побудови системи оцінювання ефективності інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню проблем оцінювання та аналізування ефективності інноваційної активності присвячено праці багатьох зарубіжних, та вітчизняних економістів, серед яких: В. Винокуров [1, с.6–21], Т. Гринько [2, с.56–58], В. Н. Гунин [3, с.169], Л. О. Кравченко [4, с.58–64], І. Окландер [5, с.41–45], Н. М. Сіренко [6, с.41–43], А. А. Чулок [7, с.27–35] та ін. Однак, відсутня єдина точка зору щодо вичерпного переліку показників, які слугують основою для її оцінювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки у більшості випадків допускається принципова розбіжність методологічних підходів до вибору показників, то виникає проблема відсутності єдиної системи економічного оцінювання інноваційної активності, яка може негативно вплинути на якість аналізу інноваційного розвитку в цілому. Тому вагомість окресленої проблематики зростає як на теоретичному, так і на практичному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є:

- аналізування існуючих наукових доробок, присвячених оцінюванню ефективності інноваційної активності;
- системизація існуючих підходів до вибору показників оцінювання інноваційної активності;
- формування методичних рекомендацій вибору показників оцінювання інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні підприємства харчової промисловості України функціонують у динамічному, мінливому та непередбачуваному середовищі, що ускладнюється жорсткими умовами конкуренції. Постійне зростання частки іноземних виробників харчових продуктів на вітчизняному ринку пояснюється низкою причин, а саме: порівняно нижча ціна імпортованих товарів, значно ширший асортимент, кращі смакові та якісні характеристики, а також маркетинг товарів. Для повернення та утримання втрачених сегментів ринку вітчизняним виробникам необхідно суттєво підвищити рівень конкурентоспроможності своєї продукції.

Активне та систематичне використання інноваційних проектів у діяльності підприємств дозволить виробникам вирішити численні проблеми. Технологічні інновації допоможуть знизити собівартість продукції, а отже і її ціну, покращити смакові та якісні характеристики. Продуктові інновації, як радикальні, так і покращувальні, розширять асортимент продукції, тим самим підвищуючи привабливість вітчизняних товарів для споживача. Враховуючи обмеженість ресурсів виробників харчової промисловості важливим є рівень ефективності інноваційної активності, рентабельність інноваційних проектів та термін окупності інвестицій. Отже, формування чітких цілей інноваційного розвитку неможливе без оцінювання ефективності інноваційної активності.

Питанню оцінювання ефективності інноваційної активності вітчизняних підприємств присвятили свою увагу численні науковці, однак, відсутнє єдине бачення переліку показників, які будуть слугувати основною для практичного використання методології оцінювання (табл. 1).

Сучасні науковці пропонують використовувати радикально різні підходи до вибору показників оцінювання ефективності інноваційної активності, систематизацію яких представлено на на рис. 1

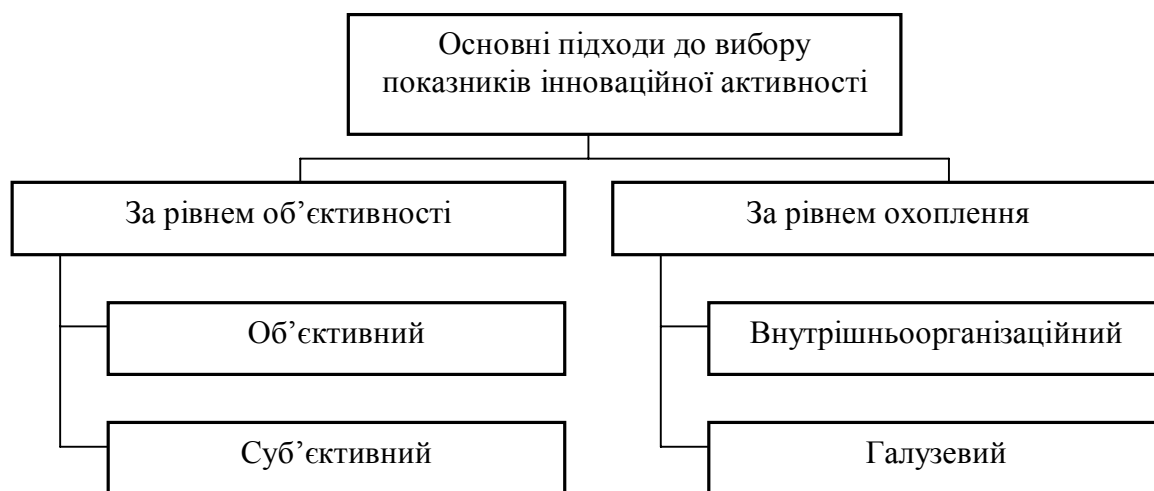

Рис. 1. Основні підходи до вибору показників оцінювання ефективності інноваційної активності (розроблено автором)

Прихильники об'єктивного підходу акцентують увагу на тих показниках оцінювання ефективності інноваційної активності, які дозволяють отримати виключно об'єктивну картину інноваційного розвитку, а саме: фактичні дані із звітності підприємства чи статистичну інформацію по галузі. Наприклад це: кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, кількість підприємств, які впроваджували інновації, обсяг інноваційних витрат, обсяг реалізованої інноваційної продукції, впровадження нових технологічних процесів, впровадження виробництв інноваційних видів продукції, чисельність фахівців, які зайняті науковими чи науково-технічними розробками, обсяги фінансування інноваційних проектів тощо. До таких методик можна віднести праці Л. О. Кравченка [4, с.60], І. Окландера. [5, с.44], Н. М. Сіренка [6, с.42], А. А. Чулока [7, с.27].

Таблиця 1

Основні показники рівня інноваційної активності (розроблено автором)

№	Автор, джерело	Основні показники
1	В. Винокуров [1, с.17]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність завершених інновацій. 2. Ступінь участі організації в розробці даних інновацій. 3. Основні причини, згідно яких інноваційна діяльність не здійснювалася.
2	Т. Гринько [2, с.56]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Якість інноваційної стратегії. 2. Рівень використання інноваційного потенціалу. 3. Обсяг залучених капіталовкладень (інвестицій). 4. Якість методів, що використовуються при введенні інновацій.
3	В. Н. Гунин [3, с.169]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Якість інноваційної стратегії і інноваційної цілі. 2. Рівень мобілізації інноваційного потенціалу. 3. Рівень залучення інвестицій. 4. Відповідність реакції фірми характеру конкурентної стратегічної ситуації. 5. Швидкість проведення стратегічних інноваційних змін. 6. Обґрунтованість рівня інноваційної активності.
4	Л. О. Кравченко [4, с.60]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю. 2. Кількість підприємств, які проводили дослідження і розробки. 3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції.
5	І. Окландер [5, с.43–44]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кількість промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю. 2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку. 3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для підприємства. 4. Впроваджено нових технологічних процесів. 5. Впроваджено інноваційних видів продукції.
7	Н. М. Сіренко [6, с.42]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чисельність фахівців, зайнятих науковою та науково-технічною роботою. 2. Загальний обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт. 3. Фінансування інноваційної діяльності. 4. Кількість зареєстрованих об'єктів промислової власності. 5. Чисельність підприємств, які впроваджували інновації. 6. Обсяг реалізованої інноваційної продукції.
8	А. А. Чулок [7, с.27]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Затрати на НДДКР. 2. Патенти і їх застосування. 3. Затрати на інновації, які не увійшли до НДДКР. 4. Анонсовані нові продукти. 5. Значимі (основні) інновації.

До суб'єктивних методів оцінювання інноваційної активності можна віднести ті методи, використання яких неможливе без застосування методу експертної оцінки, що, у свою чергу, надає суб'єктивності усьому процесу оцінювання. Прикладом суб'єктивних показників оцінювання ефективності інноваційної активності є ступінь участі організації в наукових розробках, якість інноваційної стратегії, рівень використання інноваційного

потенціалу, методика проведення змін в організації, основні причини уникнення інновацій тощо. Прихильниками такого методу є: В. Винокуров [1, с.17], Т. Гринько [2, с.56], В. Н. Гунин [3, с.169] та ін.

У різних наукових розробках інноваційна активність підприємства розглядається на різних рівнях. Деякі автори (Л. О. Кравченко [4, с.60], І. Окландер [5, с.43–44], Н. М. Сіренко [6, с.42]) в якості основних індикаторів вважають такі як: кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю; кількість підприємств, які проводили дослідження і розробки; обсяг реалізованої інноваційної продукції; кількість впроваджених нових технологічних процесів; кількість впроваджених нових видів продукції тощо. На думку автора, такий перелік показників сигналізує швидше рівень ефективності інноваційної активності підприємства з галузевого рівня.

Інші автори (В. Винокуров [13, с.17], Т. Гринько [2, с.56], В. Н. Гунин [3, с.169], А. А. Чулок [7, с.27]) акцентують увагу виключно на внутрішньоорганізаційних індикаторах інноваційної активності, до яких відносять: ступінь участі організації в розробках інновацій; якість інноваційної стратегії; якість інноваційних цілей; рівень мобілізації інноваційного потенціалу; швидкість проведення інноваційних змін; затрати на інновації; патенти тощо.

Також Україні доцільно використати світовий досвід та запровадити показник для оцінки інноваційної активності в країні та регіонах для того, щоб не тільки охарактеризувати загальний стан інноваційної сфери, але й визначити пріоритети інноваційної політики, посилити ті напрями, де заходи найбільш ефективні [8, с.63].

У Євросоюзі робота з порівняльного аналізу інноваційної активності країн активізувалася у 2000 р., коли була створена «карта європейського інноваційного простору». Методика Євросоюзу кілька разів змінювалася і удосконалювалася, а останню модифікацію було проведено у 2008 р. Відповідно до методології усього виділяється сім композиційних індексів, на підставі яких будується загальний агрегований індекс, що відображає рівень інноваційної активності в країні. Для аналізу динаміки розраховується середньорічний темп зростання за кожним з композиційних та по агрегованому індексу в рамках п'ятирічного періоду. Всі індикатори розбиті на три групи: 1) Enablers – відображає основні рушійні сили інноваційної діяльності, які є зовнішніми по відношенню до фірми; 2) Firm activities – показники, що відображають діяльність фірми; 3) Outputs – результати діяльності фірм як інноваторів [9].

Суперечливе і часто навіть протилежне тлумачення можна зустріти в наукових джерелах щодо сутнісного наповнення понять «показники» та «індикатори інноваційної активності».

В Академічному тлумачному словнику «Словник української мови» [10] можна знайти: показник – це наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь. Індикатор – це прилад для визначання, вимірювання, записування фізичних величин; речовина, що після введення до розчину змінює свій колір або колір розчину й таким чином дає змогу визначити його хімічну природу [10].

Доцільно стверджувати, що усі вищезгадані елементи є індикаторами інноваційної активності, оскільки вони є приладами для вимірювання рівня ефективності інноваційної активності. Якщо усі ці індикатори систематизувати та виявити між ними чіткий зв'язок, то отримаємо сукупний показник – інтегральний показник ефективності інноваційної активності.

Для досягнення максимального рівня об'єктивності оцінювання ефективності інноваційної активності підприємств харчової промисловості автором запропоновано лише об'єктивні індикатори, оцінка яких не несе жодного суб'єктивного характеру, а саме:

- 1) кількість інноваційно-активних підприємств ($N_{\text{ін.акт.}}$);
- 2) кількість підприємств, які впроваджували інновації ($N_{\text{впров.}}$);
- 3) загальний обсяг інноваційних витрат (C);
- 4) обсяг реалізованої інноваційної продукції (I);
- 5) впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції ($Q_{\text{впров.}}$);

б) кількість інноваційних проєктів, над якими працювали інноваційно-активні підприємства ($Q_{\text{іннов}}$).

Використання об'єктивних індикаторів ефективності інноваційної активності дозволить досягнути максимального рівня об'єктивності без суб'єктивної оцінки. Окрім того, використання єдиного переліку для усіх вітчизняних підприємств дозволить отримати загальну картину інноваційного розвитку висококонкурентної харчової промисловості.

Висновки і перспективи подальших розробок. Стратегічна пріоритетність розвитку харчової промисловості України зумовлює необхідність систематичного та всебічно повного аналізування діяльності галузі для з'ясування не лише загальних тенденцій та закономірностей розвитку, але також для подальшого прогнозування та виявлення можливостей коригування, які дозволять підвищити ефективність діяльності. Огляд літературних джерел підкреслив суперечливість сучасних наукових поглядів щодо проблематики оцінювання ефективності інноваційної активності харчопереробної промисловості.

Запропонований перелік об'єктивних індикаторів інноваційної активності уможливить підвищення ефективності її аналізування на основі вичерпно повного охоплення показників, які будуть релевантними, об'єктивними та вагомими у методиці оцінювання.

У подальших дослідженнях увагу буде зосереджено на удосконаленні методичного підходу оцінювання ефективності інноваційної активності підприємств харчової промисловості на основі інтегрального показника, який буде враховувати вплив запропонованих індикаторів інноваційної активності.

Список використаної літератури

1. Винокуров В. И. Основные термины и определения в сфере инноваций / В. И. Винокуров // *Инновации*. – 2005. – № 4. – С. 6–21.
2. Гринько Т. Щодо інноваційного потенціалу як складової інноваційної активності підприємства / Т. Гринько // *Економіст. Науковий журнал*. – 2010. – № 2 – С. 56–58.
3. Гунин В. Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7 / В. Н. Гунин, В. П. Бараничев, В. А. Устинов и др. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 328 с.
4. Кравченко Л. О. Інноваційна активність підприємств у агропромисловому комплексі країни / Л. О. Кравченко // *Економічні науки. Збір. наук. праць*. – 2011. – Вип. 8 (29). – С. 58–64.
5. Окландер І. Кластерний аналіз інноваційно-активних підприємств Одеської області / І. Окландер // *Економіст. Науковий журнал*. – 2010. – № 1. – С. 41–45.
6. Сіренко Н. М. Вплив інноваційної активності на сталий економічний розвиток / Н. М. Сіренко // *Наукові праці. Науковий журнал*. – № 72. – С. 41–43.
7. Чулок А. А. Анализ показателей эффективности инноваций на микро- и макроуровне / А. А. Чулок // *Инновации*. – 2004. – № 5. – С. 27–35.
8. Гринько Т. В. Сутність інноваційної активності підприємства та її оцінка / Т. В. Гринько, Г. В. Єрмакова // *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*, 2011. – № 11. – С. 62–64.
9. Волкова Н. Н. Методики мониторинга НИС РФ и международных сопоставлений инновационной деятельности [Электронный ресурс] / Н. Н. Волкова, А. А. Рубинштейн, Э. И. Романюк. – Москва. Ин-т экономики РАН, 2010. 16с. – Режим доступа: http://www.inecon.ru/tmp/Doklad_Sovet_30.11.10.doc.
10. Словник української мови: в 11 томах. — Том 7, 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/pokaznyk>.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2014.